לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר
לֹא־בָנִיתָ: יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב
אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר
לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־
נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: יב הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: יג אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד
וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: יד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם: טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה

אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ דִּילְמָא
יִתְקַף רָגְזָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ
וְיִשְׁצָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא: טז לָא
תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי
נַסְתּוּן בְּנִסַּיְתָא: יז מִטַּר תִּטְרוּן יָת
פִּקּוּדַיָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְסַהְדְוָתֵהּ
וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקֵּדָךְ: יח וְתַעְבֵּד
דְּכְשַׁר וּדְתַקֵּן קֳדָם יְיָ בְּדִיל
דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵעוֹל וְתֵירַת יָת
אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קַיֵּים יְיָ
לַאֲבָהָתָךְ: יט לְמִתְבַּר יָת כָּל
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִי
מַלֵּיל יְיָ: כ אֲרֵי יִשְׁאַלְנָךְ בְּרָךְ
מְחָר לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָא
וּדְיָנַיָא דִּי פְקִיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְבוֹן:
כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִּין הֲוֵינָא
לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ
מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא: כב וְיַהַב
יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְּרְבִין וּבִישִׁין
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנָשׁ
בֵּיתֵהּ לְעֵינָנָא: כג וְיָתְנָא אַפֵּק
מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעָלָא יָתָנָא לְמִתַּן

לְךָ קִרְוִין רַבְּרְבָן וְטָבָן דִּי לָא
בְנֵיתָא: יא וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב דִּי
לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין פְּסִילָן דִּי לָא
פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא
נְצַבְתָּא וְתֵיכוֹל וְתִשְׂבָּע:
יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּנְשֵׁי יָת
(דַּחֲלְתָּא דַ) יְיָ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא: יג יָת יְיָ
אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקָדָמוֹהִי תִּפְלַח
וּבְשְׁמֵהּ תְּקַיֵּם: יד לָא תֵהֲכוּן בָּתַר
טַעֲוָת עַמְמַיָא מִטַּעֲוָת עַמְמַיָא דִּי
בְסַחֲרַנֵיכוֹן: טו אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ

לקט בהיר

מסר וא"ו וז"ל פימה דנמסורת הוא מלא, מיהו מצינו שהמסורת הוא חולק על הש"ס במס' שבת (נ"ה:) גבי בני עלי מעבירים כתיב ובמקראות שלנו כתיב מעבירים מלא עכ"ל, ובעל זה לדרך כתב שכוונת רבינו באומרו מוחות כתיב פי' ולא כתיב שמי מוחות, והוא דעת ר' עקיבא שהבאתי לעיל, הה נכון מאוד, אך צריך לעשות טעות הדפוס בכל ספרי רש"י שהגירסא לפנינו מוחת כתיב: יז) פי' פלך המוקף חומה כגון גליל העליון וגליל התחתון וכדומה ועיירות המוקפות חומה ושערים בתוך החומה, וכגון שיש בהם דירה לשומר העיר, ולשון רש"י ביומא יש מדינה מוקפת הרים ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל: יח) ג"כ פירושו אנשים וסלעים, וארץ ישראל ארץ הרים וגבעות הוא ושייך חציבה וסמיכה: יט) ר"ל ארץ מצרים כולו נקרא בית עבדים בימו של פרעה שהיו ישראל שם עבדים לו, אבל אין פירושו שהיו לפרעה עבדים מצריים וישראל היו בניהם של עבדים אלו ומשם הוציאם, כלומר היו עבדים לעבדים, שא"כ היה צריך להיות התרגום מבית עבדין: כ) שאם על שבועת הדיינים כשנתחייב שבועה בנ"ד, אינו צריך, דכתיב (שמות כ"ב י') שבועת ה' תהיה בין שניהם, ואם ליתנא על דבר מצוה שיקיימנה אינו צריך דנפקא לן מדכתיב (לקמן י"ג ה') ובו תדבקון, או משום דכתיב עוד הפעם (לקמן י' כ') ובשמו תשבע מנהו ענין לשבועה דמול (גמר'), והנה הר"מ במז"ל מוצה אותו למצות עשה ח"ל פי"ח מה' שבועות ובשמו תשבע זו מצות עשה שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא והיחוד וקידוש גדול הוא להשבע בשמו עכ"ל, ומדברי רבינו נראה שרשאי ואינו חיוב, אך אין הכרח שיכול להיות פירושו אם יש לך כל המדות רשאי וגם חייב אתה, וגם הרמב"ם יודה שהמצוה רק אחר כל המדות (מ"ל), וההכרח לדרוש שרק אחר כל המדות הללו, מפני שהכתוב סמכו וכתבו כאן ואין זה מקומו לכאורה לכתוב מצוה פרטי אחר ב' צווים כלליים (בד"א):

רש"י

לרבות שערי חצרות ושערי מדינות[יז] ושערי עירות (ספרי - יומא י"ח.): (יח) **חצובים.** לפי שהוא* מקוס ערשין[יח] וסלעים נופל בו לשון חציבה: (יט) **מבית עבדים.** כתרגומו[יט] מבית עבדותא ממקוס שהייתם שם עבדים (מכילתא יתרו כ' ב'): (יג) **ובשמו תשבע.** אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד לאותו אז בשמו תשבע[כ] שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע (תנח' סוף ויקי' - תמורה ג'.): (יד) **מאלהי העמים אשר סביבותיכם.** הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר

שינוי נוסחאות * שהיו - שהיה.

R. Simon

(1)

אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה: ס טז לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה:
יז שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ:
יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה
לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־
הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ: יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ
מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס כ כִּי־
יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת
וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ
יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן
יְהוָה אֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
כג וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא

אֱלָהָךְ בְּגַוָּךְ פְּן־יִתְקַף רָגְזָא
דַיְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ
וְיִשְׁצָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא: טז לָא
תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי
נַסְתּוּן בְּנִסַּיְתָא: יז מִטַּר תִּטְרוּן יָת
פִּקּוּדַיָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְסַהְדְוָתֵהּ
וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקֵּדָךְ: יח וְתַעְבֵּד
דְּכְשַׁר וּדְתַקֵּן קֳדָם יְיָ בְּדִיל
דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵעוֹל וְתֵירַת יָת
אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קַיֵּים יְיָ
לַאֲבָהָתָךְ: יט לְמִתְבַּר יָת כָּל
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִי
מַלֵּיל יְיָ: כ אֲרֵי יִשְׁאַלְנָךְ בְּרָךְ
מְחָר לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָא
וּדְיָנַיָא דִּי פְקִיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְבוֹן:
כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִּין הֲוֵינָא
לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ
מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא: כב וְיַהַב
יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְּרְבִין וּבִישִׁין
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנָשׁ
בֵּיתֵהּ לְעֵינָנָא: כג וְיָתְנָא אַפֵּק
מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעָלָא יָתָנָא לְמִתַּן

רש"י

עליהם ביותר: (טז) **במסה.** כשילאו ממצריים[יא] שנסוהו במים שנאמר (שמות י"ז ז') היש ה' בקרבינו: (יח) **הישר והטוב.** זו פשרה[יב] לפניו* משורת הדין (כ"מ ק"ת.): (יט) **כאשר דבר.** והיכן דיבר[יג], (שמות כ"ג כ"ז) והמותי את כל העם וגו' (ספרי סוף פרקא): (כ) **כי ישאלך בנך מחר.** יש מחר שהוא אחר

שינוי נוסחאות * ולמעיים ע"ש.

מגרש עי"ש (רמב"ן): כב) פי' היכן דיבר ואמר זאת להדוף את „כל" איבך כי שם נאמר והמותי את „כל" וגו' ואמתי את „כל" איבך וגו' ופי' בפעם אחד, וחלת מהיה אם לא יאמרו שיעשו אפילו הטוב והישר (מ"ל):

לקט בהיר

כא) ר"ל אין פי' במסה בנסיון שא"כ מיותר הוא ודי מה שאמר לא תנסו, אלא שם מקום הוא דכתיב שם ויקרא שם המקום מסה, ושם נמנו ויסו את המקום אם יוכל מת מיס נאלן ליה: כב) פי' בעבור שאמר בפסוק הקודם שתשמור עדותיו וחקיו אשר צוך, אמר, שלא בכל פעם ממצה עומק הדין, לפעמים צריך אתה לעשות פשרה ויתן לבעל דין אחד הגם שאינו מגיעו, וכגון מה שאמרו שם בגמ' בבר

לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה
מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם:
יח וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־

יָת עֲלַלְתַּהּ וְתֵיבְדּוּן בְּפָרִיעַ מֵעַל
אַרְעָא טָבְתָּא דַּיְיָ יְהַב לְכוֹן:
יח וּתְשַׁוּוּן יָת פִּתְגָמַי אִלֵּין עַל
לִבְּכוֹן וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן

לקט בהיר

מג) פי׳ מן הסתם כשזורעים חטים מחטה אחת גדל ועולה שיבולת המלאה חטים ומכור אחד שזרע קולר כמה וכמה כורים, ואמר, שאפילו סכום מה שזרע לא תתן, והוא מלשון יובילו שי למורא (תה׳ ע״ו י״ב), או (שם ס׳ י״ח) מי יובילני עיר מצור, שהוא מלשון הולכת משא, ואינו מלשון יבול האדמה, ובהכרח כן, שאם כבר אמר ועצר את השמים פשוט שלא תתן תבואה כבשאר שנים (רא״ם), ואע״פ שגם בברכה כתיב (ויק׳ כ״ו ד׳) ונתנה הארץ יבולה ופשוט שאין פירושו שתתן מה שאתה מוציל לה, עיין שם כפ׳ נחקתי (כ״ו כ׳) שישבנו אותה על נכון ואין צורך לכפול: מד) ר״ל אין ואבדתם מן הארץ חוצאה מן הרעב שלא יהיה מה לאכול אחר שעצר את השמיים שא״כ מה זה מן הארץ הלא יאבדו מן העולם, אלא היא קללה בפני עצמה (רא״ם), ומה שאמר שגרמה לכם וכו׳ והמשל יצא לרבינו מיתור תיבת הטובה: מה) משל הדומה לנמשל שרוב שפע שיש בארץ גרמה לחטוא וישמן ישורן ויבעט כמו סעודה גדולה ורחבה שגרמה לבן מלך לאכול להקיא ולטנף, כמו כן ישראל טנפו את בני המסובה שהיא קדושה עליונה השוכן בארץ: מו) פי׳ תריכות יותר ממה שנקצב לכם דהיינו תתנ״ב שנה כמנין ונושנתם, וכתיב שם (ד׳ כ״ו) אבד תאבדון „מהר״, וגם כאן דכתיב מהרה, וכך הוא מהרה דמרי עלמא כדאיתא בגיטין דף פ״ח, משא״כ דור המבול ניתן להם ק״כ שנה אחר שנתמלא שאתם, ובספרי איתא ר׳ שמעון בן יוחאי אומר ומה מי שנאמר בהם מהרה לא גלו אלא לאחר זמן ק״ו למי שלא נאמר בהם מהרה עכ״ל, ומה שכתב רבינו דור המבול לא היה להם ממי לגמוד מקשים על זה מפ׳ בראשית (ו׳ ד׳) וגם אחרי כן שכתב שם רבינו שהיה להם לגמוד מדור אנוש, עיין שם בפירושיו ואין עוד קושיא: מז) זהו הקשר של ושמתם את דברי אמה שלמעלה ממנו (רא״ם), ובפרט בוא״ו הקישור (סה״ז), ועוד שהלא כבר אמר זאת בתחלת הפרשה ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ואמה כפל (מ״ל): מח) אמר ג׳ פרטים אלו לפי שהם כתובים בפסוק בפירוש אבל הוא הדין לכל מצות הגוף שאינם תלויות בארץ כדאיתא בספרי (רא״ם): מט) אין זה אומר שבאמת פטורים מן המצות בגלות וכל שאנו מקיימין

רש״י

(ח) **את יבולה.** אף מה שאתה מוביל[מג] לה (שם), כענין שנאמר (תני׳ פ׳ ר׳) זרעתם הרבה והבא מעט: **ואבדתם מהרה.** על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה[מד] שגרמה לכם לחטוא, משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו* אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן והוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיבה[מה] נטלוהו בידיו וברגליו חרקוהו אחורי פלטרין (שם): **מהרה.** איני נותן לכם ארכא[מו], ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנאמר (בראש׳ ו׳ ג׳) והיו ימיו מאה ועשרים שנה (אלא) דור המבול לא היה להם ממי ללמוד* ואתם יש לכם ממי ללמוד (שם): (יח) **ושמתם את דברי.** אף לאחר שתגלו[מז] היו מלויינים במלות הניחו תפילין[מח] עשו מחזות* כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו[מט], וכן הוא

שיטי טשראות • ומפקדו לא תאכל ולא תשתה. • ילמדו. • מזוזה כדי שלא יהיו עליכם (רמב״ן).

אומר (ירמי׳ ל״א כ׳) הליבי לך ציונים[נ] (שם): (יט) **לדבר בם.** משעה שהבן יודע לדבר[נא] למדהו (נ״ג ד׳) תורה לוה לנו משה (סוכה מ״ב.), שיהא זה לומד דבורו, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר* אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה, ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו׳[נב] (ספרי): (כא) **למען ירבו ימיכם וימי בניכם.** אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו, שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו (שם): **לתת להם.** לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת לכם מכאן מלינו* למדים תחיית המתים[נג] מן התורה

שיטי טשראות • מדבר. • נמציא.

וגומר את דבריו מנין שאם לא עשה כן כאילו קוברו, וכן הוא בספרי, ושייך למען ירבו לא רק על שלפניו על מזוזה אלא גם על שלפני פניו: נב) ופי׳ להם לאבותיכם שהאבות עצמם יקומו וישבו בה (רא״ם), שאם תמצא לומר פירושו לתת להם כדי

אור החיים

כא. למען ירבו. קשה למה לא הקדים מאמר זה קודם מאמר וכתבתם כדי שיהיה מאמר וכתבתם חוזר גם על פסוק למען ירבו[קא], ואולי שנתכוון להסמיך מאמר למען ירבו למאמר וכתבתם לומר שבשכר וכתבתם ירבו ימיכם, והוא מאמרם ז״ל (שבת ל״ב:) כל הזהיר במצות מזוזה מאריכין לו ימיו ושנותיו:

כב. כי אם שמור תשמרון. צריך לדעת למה כפל לומר שמור- תשמרון, עוד מה שמירה היא זאת, ואולי שיכוון להזהיר על שמירת המצות[קב] שלזה כ׳ לעשות משמרת למשמרתו[קבא], וכאן לזה לישראל על אותה שמירה שישמרו אותה[קבב], והוא אומרו שמור שהיא השמירה שיעשו רבותינו ז״ל תשמרון פירוש תשמרון אותה,

אור בהיר

מה לאמול פשיטא שיאבדו. גם מינת מהרה צריך ביאור. **קיט)** הגם שפסוק זה ג״כ מעכב נכתינת מזוזה הגם שנכתב אחר וכתבתם, אפשר ברק משום שאין מפסיקין באמצע הפרשה, ויותר טוב היה שהכתוב יחיינו כן. **קכ)** פירוש לעשות משמרת לכל יגע במצוה. **קכא)** פירוש זה לעשות לחכמי הדורות במקום אחר. **קכב)** פירוש שיקבלו עליהם מאמרי ואזהרות

(2)

יְדֵכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
יט וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: כ וּכְתַבְתָּם עַל־
מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: כא לְמַעַן יִרְבּוּ
יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי
הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: ס שביעי מפטיר כב כִּי אִם־

יָתְהוֹן לְאָת עַל יְדָכוֹן וִיהוֹן
לְתַפְלִין בֵּין עֵינֵיכוֹן: יט וְתַלְּפוּן
יָתְהוֹן יָת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן
בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ
בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקִּימָךְ:
כ וְתִכְתְּבוּן עַל מְזוּזָן וְתִקְבְּעוּן
בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָיךְ: כא בְּדִיל
דְּיִסְגּוּן יוֹמֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן עַל
אַרְעָא די קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא עַל
אַרְעָא: כב אֲרֵי אִם מְטַר תִּטְרוּן

רש״י

לקט בהיר

כדי שלא יהיו חדשים, לא כן הוא, התורה נלחיות היא ומאחר שנצטווינו אין לה הפסק, אלא שרבותינו נתנו טעם למה נצטווינו בנצחיות, כי ראוי היה שלא תהיו מהגות רק בארץ, כי התורה היא משפט אלהי הארץ (רמב״ן): ג) אלו המצות שישראל מצויינים בהם (ספרי): **נא)** דורש יתור אומרו לדבר בם, גם אין לו פירוש והבנה, אלא ודאי פירושו שאפילו אינו הגיע לכלל לימוד אעפ״כ ולמדתם אותם כדי לדבר בם (רא״ם), ופשוט שאין על הבן החיוב שהלא קטן הוא אלא אפילו רק כדי לדבר בם יש חיוב עליכם על הגדולים מצוה של ולמדתם אותם: **נב)** טעו המדפיסים לעשות כאן סוף הדיבור ולעשות למען ירבו לדיבור המתחיל, ורואי להיות הכל דיבור אחד, שעתה הולך

אור החיים

יז. לא תתן את יבולה. הגם שאמר ועצר את השמיים[קיז] חזר לומר לא תתן וגו׳, לומר אפילו חזרנו האדמה בהמשכת נהרות ומעיינות לא תוציא מה שאתם מוכיחים לה[קיח]: **ואבדתם** מהרה.[קיט] פירוש אפילו ימצא לכם תבואה משנים קדומות, וכאומרם זכרונם לברכה (גיטין נ״ו.) אמרו עליו על בן כלבא וגו׳:

אור בהיר

מאודו. **קטז)** ופשיטא אם כן שלא יצמח. **קיז)** לזה אמר מינת יבול ולא אמר פירות וגם בביטוי יבולה. **קיח)** אמר שאין

שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת
בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃ כג וְהוֹרִישׁ

לקט בהיר

שיירשו לזרעם אחריהם, ח"כ תסר והיל"ל לתת להם ולזרעם כדכתיב בכל מקומות אחריהם (מ"ל): נד) ר"ל זה כפל שמר תשמרון שצריך שמירות הרבה חחירות יתירה שלא ישכח מה שלמד, ולפי"ז מה שאמר אח כל המצוה הזאת פירושו לימוד התורה ושייך על מה שאמר לעיל ולמדתם אותם (ב"ב): נה) מאחר שכבר אמר שמור תשמרון את „כל" המצוה וגו' ח"כ על כרחך אין פירושו דרכיו של הקב"ה אשר זה ילך בהם כמו בשאר מקומות, אלא דרכיו של הקב"ה אשר הוא כביכול הולך בהם: נו) מה שהוציא רבינו הכתוב מפשוטו ולא אמר לדבוק בעבודתו וכמו שתרגמו אונקלוס ולאתקרבא לדחלתיה, משום שכבר אמר את „כל" המצוה וגו' ללכת „בכל" דרכיו ח"כ ודאי שזו מין מכל הני, ולזה

אור החיים

עוד ירצה על זה הדרך אם שמור פירוש אם תעשו שמירה למצות בזה תהיו בטוחים שתשמרון את כל המצוה, אבל בלא משמרת תהיו נכשלים בחלק מהמצוה, כגון מצות שבת אם לא יוסיפו מחול על הקודש יש לחוש שיהיו נכשלים בגופו של שבת. עוד ירצה לגוות על המצות שיהיו נשמרים בין ממנו בין מהזולת, והכוונה בזה שלא יאמר אדם די לי אם אשמור את עצמי לבל עבור על אחת מהמצות ואין עלי להגר על ביטול המצות מהזולת, לזה בא מאמר ה' שמור אתה תשמרון את מצות פירוש לבל יתבטלו מהזולת, ובטועם דברים אלו נתן טעם שחייב ה' ישראל בערבות, כי כללות החיוב היא על המצוה[קכג] שלא תתבטל בעולם מאיש ישראל, ולזה כל שמתבטלת הרי נעשה פשיעה בזות בתיקו, כי התורה לנו ניתנה מורשה אל תקרא מורשה אלא מאורשה (פסחים מ"ט:) ועל האדם חיוב שמירת ארוסתו לבל תהיה נְעֻלָּבֶת מהזולת, כמו כן הדבר הזה אשר ירצה ה' הקנו לנו מן השמים עלינו חיוב

אור בהיר

ח"ל. קכג) לא רק על האדם, וכמשל מאשתו, כי מה ירויח במה שאינה נעלבת מבעלה הם הוא אינו שמרה ונעלבת מאחריס, וכמו שאמרו ז"ל אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. קכד) פירוש דברים השייכים רק לו יתברך. קכה) ודרשו ח"ל בב"מ כל

יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא די אֲנָא
מְפַקֵּד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּדַהּ לְמִרְחַם
יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְמֵהַךְ בְּכָל אָרְחָן
דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְאִתְקָרְבָא
לְדַחֲלָתֵהּ: כג וְיַתְרֵךְ יְיָ יָת כָּל

רש"י

(שם): (כג) **שמר תשמרון.** לחזרת* שמירות הרבה[יד] להזהר בתלמודו* שלא ישתכח (שם): **ללכת בכל דרכיו.** הוא רחום ואתה* תהא רחום[טו], הוא גומל חסדים ואתה גומל* חסדים (שם): **ולדבקה בו.** אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק* בתלמידים ובחכמים[טו] ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (שם): (כג) **והוריש ה'.** עשיתם מה

שינוי נוסחאות • אזהרה להם שצריך • בלימודו • ואף אתה • תגמול • הוי מדבק בתלמידי חכמים.

עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמֵיכוֹן וְתֵירְתּוּן
עַמְמִין רַבְּרְבִין וְתַקִּיפִין מִנְּכוֹן:
כד כָּל אַתְרָא די תִדְרוֹךְ פַּרְסַת
רַגְלְכוֹן בֵּהּ דִּלְכוֹן יְהֵי מִן מַדְבְּרָא
וּלְבָנָן מִן נַהֲרָא נַהַר פְּרָת וְעַד
יַמָּא מַעֲרָבָא יְהֵי תְחוּמְכוֹן: כה לָא
יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמֵיכוֹן דַּחֲלָתְכוֹן
וְאֵימָתְכוֹן יִתֵּן יְיָ אֱלָהֲכוֹן עַל אַפֵּי

יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם
וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃
כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם
בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־
הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה
גְּבֻלְכֶם׃ כה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם
פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן | יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

רש"י

שעליכם[יז] אף אני אעשה מה שעלי (שם): **ועצמים מכם.** אתם גבורים והם גבורים מכם, שאם לא שיראל גבורים מה השבח הבוא שמשבח את האמריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר האומות[יח] וכס* גבורים מכם (שם): (כה) **לא יתיצב איש וגו'.** אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום[יט], אם כן מה תלמוד לומר איש, אפילו כעוג מלך הבשן[כ] (שם): **פחדכם ומוראכם.** והלא פחד הוא מורא, אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על

שינוי נוסחאות • ואלו

שעליכם[יז] אף אני אעשה מה שעלי (שם): **ועצמים מכם.** אתם גבורים והם גבורים מכם, שאם לא שיראל גבורים מה השבח הבוא שמשבח את האמריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר האומות[יח] וכס* גבורים מכם (שם): (כה) **לא יתיצב איש וגו'.** אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום[יט], אם כן מה תלמוד לומר איש, אפילו כעוג מלך הבשן[כ] (שם): **פחדכם ומוראכם.** והלא פחד הוא מורא, אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על

לקט בהיר

לא פירש רבינו כן לעיל פסוק י' כ' ובו תדבק, ובפ' ראה י"ג ה' שהכתוב מונה כל דבר חוץ בדרכיו תלמד פירש רבינו ובו תדבקון הדבק בדרכיו, כלומר הכל לפי מקומו ועניינו: נז) כי הכל בידי שמים ובפרט להורים גויים גדולים שאין כחי ועוצם ידי כלום חוץ מירשת שמים התלוי ביד ישראל, לזה אם אתם עשיתם מה שעליכם גם אני אעשה מה שעלי, וזה פי' הוא"ו של והורים ה' גם ה' הורים (רא"ם): נח) ומשה לא היה צריך לומר זאת, לפי שהם ידעו בעצמם שהם גבורים, ועיין מזה עליל בפסוק (ט' ז') גדולים ועצומים ממך: נט) והוא על דרך דדרשינן בגיטין ע"ז. ונתן בידה אין לי אלא ידה נגה חברה וקרפיפה מנין

ת"ל ונתן מכל מקום ופירש"י ודרשינן ליה באנפי נפשיה מדלא כתיב ובידה יתנו משמע לן נתינה כל דהוא עכ"ל, וכן הוא בכמה מקומות בש"ס, וכן יהיה במה שלפנינו שלא כתיב ואים לא יתיצב, שאם מקדים הפועל שלא כדרכו להקדים הנושא, רוצה לומר בזה שהפעולה איננה תלויה בנושא אלא מכל מקום הוא (ג"א), אבל לעיל ז' כ"ד דכתיב גם כן לא יתיצב איש לא דרש רבינו כלום, משום דכתיב קודם לו ונתן מלכיהם בידך ח"כ פשוט הוא שפירושו שלא יתיצב שום איש שום אחד מהם, ולא יתכן לכתוב שם ואים לא יתיצב, והבן (ב"ב): ס) ופי' איש שום מין איש, או משום דכתיב בעוג באמת „איש", ויהיה פי' הכתוב לא יתיצב שום מין הנבה ואפילו איש (סה"ז):

אור החיים

ברצו, וכפי זה מה ה' בורח ויולר כמו כן המכנים (דברים ד' ד') ואתם הדבקים בה' ובאמצעות אהבתו יתברך בלב עם ה' ואומרו ולדבקה בו כבר הקדמנו הקדמות יקרות שכל נשמות עם ישראל הם ממחצב עליון חלק ה' כי כולם דבקים בה' דכתיב העבירות תתרחק הנפש מדביקותה וכשיעוב האדם לפני ה' יחזור להדבק בו, והוא אומרו ולדבקה בו פירוש לדבק בו בענפי הקדושה שלריכין להדבק בו[קכו]:

אור בהיר

המלמד את בן עם הארץ תורה הרי הוציא יקר מזולל אז כְּפִי תהיה יהיה לך כח בפיך כמו פי ה' כביכול שהקב"ה נחר ולדיק מבטל, ועוד שנתשב כאילו בורא, והוא פי' ללכת בכל דרכיו. קכו) על ידי שאתה מחזירו בתשובה אתה מדבק בענפי הקדושה לשורשו:

מאה תשאיר עשרה לבית ישראל. והיה מספר בני ישראל זה מספר שמים, כחול הים זה מספר בני אדם.

סליק פיסקא.

[פיסקא מח — יא כב]

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת. למה נאמר, לפי שנאמ׳ (לעיל ו יז) תשמרון את מצות יי׳ אלהיכם, מגיד הכתוב שכשם שאדם צריך להזהר בסלעו שלא תאבד, כך יהא אדם צריך להזהר בתלמוד שלא יאבד. וכן הוא אומר (משלי ב ד) אם תבקשנה ככסף, מה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשים לקנותם. או מה כסף קשה לאבד, אף דברי תורה קשי׳ לאבדם, תלמוד לומר (איוב כח יז) לא יערכנה זהב וזכוכית, קשים לקנותם כזהב, ונוחים לאבדם ככלי זכוכית, ותמורתה כלי פז. היה רבי שמעון אומר רק השמר לך ושמור נפשך מאד (לעיל ד ט), משל למלך שצד צפור ונתנו ביד עבדו, אמר לו הוי זהיר בציפור זה לבני, אם אתה איבדתו לא תהיה

ומאי דמסיים והיה כו׳ זה מספר שמים כו׳, והיינו כאילו קאמר ד״א לתירוצי רישיה דקרא אסיפיה, ופירש מוהר״ס שהקב״ה יודע מספרן של ישר׳ כחול הים זה מספר אדם שאין אדם יכול לעמוד על מספרן של ישר׳ ע״כ, וכ״כ רב״ה וכך העתיק מהרא״ן. אולם לפק״ד אילו היתה כך כונת התנא היה אומר זה בידי שמים וזה בידי אדם, לכך נלע״ד שדבר גדול דבר הנביא והיינו דכתב רבינו האר״י ז״ל שיש מספר ויש מספר כי עיקר המספר הוא בדעת שבו ה״ח וה״ג שהם י׳ הויו״ת שבהם מ׳ אותיות הרי מ׳ של מספר וששים אותיות שיש במילוי הי׳ הויו״ת הרי ס׳ ומילוי המילוי שהן כ״ח אותיות וי״פ כ״ח הרי פ״ר של מספ״ר והיינו מספר גדול ועוד יש מספר קטן כי ה״מ הוא במט״ט וה״ס הוא סנדלפון העולה פ״ר הרי מספר והאר״י ז״ל לא היה מונה מ״ק כי כוונתו היתה לעלות לאצי׳ והמונה מ״ק אינו עולה שמה ע״כ. ובזה יש לפרש דמ״ש והיה מספר ב״י זה מספר שמים כלו׳ באצי׳ שם הוא מספר ב״י אבל בבי״ע שהוא מספר אדם מ״ק אין מספר לבני יש׳ כשזוכים עולים לאצי׳.

פסקא (יג) [מח]

כי אם כו׳ למה נאמר כו׳. פי׳ מאחר דכבר כתיב לעיל שמור תשמרון את מצות כו׳ א״כ מה בא להוסיף מקרא זה כי אם שמור תשמרון, ומשני לפי שבל״הק לשון שמירה כולל שני עניינים אחד לשון המתנה כמו (בראשית לז יא) ואביו שמר את הדבר ועוד ל׳ שמירה שלא יאבד, והיינו דקאמר אח״ך מה כסף קשה לקנותו וצריך מתון מתון עד שיהא לו מעות לקנותו לפי שהוא יקר כך ד״ת צריכין יישוב ומיתון ולהיות קובץ על יד על יד מפני שקשי׳ לקנותן, וע״ז נאמר הפ׳ הראשון שמור תשמרון כמו שצריך מיתון עד שיוכל לקנות הכסף והזהב. והך קרא אזהר מילתא אחריתי שאחר שקנאן צריכין שמירה יתירה שלא ישכחם לפי שנוחין לאבדן ככלי זכוכית ומש״ה בעו שמירה מעלייתא לחזור עליהם, ומעין דברים אלו איתא בחגיגה דט״ו.

היה ר״ש כו׳ משל למלך כו׳. צריך ביאור כפי הנמשל מהו הצפור ומי הוא העבד ומי הוא הבן דקאמר במשל הוי זהיר בצפור זה לבני, ונראה לפרש דהצפור רמז לתורה ע״ד

סבור צפור כאיסר אבדתי, אלא כאילו אובדת* את נפשך. ופן הוא אומר (להלן לב מז) כי לא דבר רק הוא מכם וגומ׳. רבי שמעון בן יוחי אומר משל לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם, אחד מצרף דינר ואוכל ואחד מצרף דינר ומניחו, זה שמצרף דינר ואוכלו נמצא שאין בידו כלום, זה שמצרף דינר ומניחו נמצא עשיר לאחר זמן, כך תלמידי חכמים, למד שנים או שלשה דברי׳ ביום, שנים ושלשה פרקים בשבת, שתים ושלוש פרשיות, נמצא עשיר לאחר זמן, ועליו נאמר (משלי יג יא) וקובץ על יד ירבה, וזה שאומר היום אני לומד, היום אני שונה, למחר אני שונה, נמצא אין בידו כלום, ועליו הוא אומר (שם י ה) נרדם בקיץ* בן מביש. ואומר (שם כ ד) מחורף עצל לא יחרוש. ואומ׳ (שם כד ל) על שדה איש עצל עברתי, זה שקנה שדה כבר, ועל כרם אדם חסר לב זה שקנה כרם ואומ׳* הואיל וקנה שדה וקנה כרם ולא עמל בהם, מניין שסופו נקרא עצל, תלמוד לומר על שדה

* צ״ל: איבדת. * צ״ל: בקציר. * ראה דא.

האמור לעיל שנוח לאבדה כצפור הזה שאם אינו מרבה בשמירתו הרי הוא פורח, וע״ד שאמרו בברכות (ה א) אין עוף אלא תורה שנאמר (משלי כג ה) התעיף עיניך כו׳, והעבד כינוי לגוף שהוא עבד לנשמה שהוא הבן חלק אלוה ממעל והמלך צד צפור ונתנו ביד עבדו שישמרנו לבנו היינו שלכל איש ואיש נתן המלך צפור, כלומר [כל] אחד ואחד קבל חלקו בסיני, ואמנם צריך האדם בבואו בע״הז בגוף שיעסוק בתורה בחלקו שקבל כדי שתוליך נשמתו התורה שעסק בה בצאתו מהע״הז ואם אין הגוף משמר אותה תורה בגפו יצא. וז״ש לא תהא סבור שאם אתה יושב ומסיר התורה מלבך אין לך הפסד אלא לגוף האבידה מועטת היא כאיסר כי ס״ס כשתלך נשמתו לע״הב שם ילמוד מה שהוא חלקו, משום הכי אמר לא תהא סבור כן אלא כאילו אבדת את נפשך. ובזה פירש התנא כפל הנדאה בכתוב דכתיב השמר לך ושמור נפשך, השמר לך לקיימה בתוך גופך שזהו שימור נפשך דאל״כ הרי היא גלמודה ואין כל מאומה בידה והיינו נמי דתנן באבות (ג ח) כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו.

וז״ש כי לא דבר רק הוא מכם, דהיינו הריקו׳ אינו מכם לבד דהיינו מהגוף לבד שהרי כי הוא חייכם, ובזה מובן יתורא דקרא דכיון דקאמר כי הוא חייכם פשיטא שאינו רק ומה צורך לומר כי לא דבר רק הוא, א״ר ה״ק לא רק מכם בלבד אלא גם זו כי הוא חייכם לע״הב.

ואח״ך נראה דצ״ל ועור היה רשב״י אומר, דהא עד האידנא נמי רשב״י הוא דקאמר לה. ובתר הכי נראה דצ״ל ד״א, והיינו דמפרש לקרא ומפסיק ליה בסכינא חריפא כי לא דבר רק הוא מיירי בחד גברא וכי הוא חייכם בגברא אחרינא, והן שני אחים חד מצרף דינר ואוכלו כלומר לומד הלכה אחת, ואוכלה כלומר משליכה אחרי גיוו ומסירה מלבו, וע״ז כתיב כי לא דבר כלומר הרי הוא בלא דבר אלא רק הוא מכם.

אבל אידך שמניחו כלומר שמשמר מה שלומד שנים או נ׳ דברים כלומר סעיפים ביום, שנים או נ׳ פרקים שיש בכל פרק כמה סעיפים, בשבת דהיינו בשבוע, ויאמר לפי שאני רוצה לחזור על לימוד שלא לשכח ודי לי שני או שלשה פרשיות כלומר ענינים שלמים בחדש (כצ״ל). אחר זמן הז׳ עשיר, וע״ז נאמר כי הוא חייכם כי קובץ על יד ירבה.

אבל אידך שאומר היום אני לומד דבר אחד ולמחר אני לומד (כצ״ל), פירוש דבר אחר מחדש ואיני מטריח עצמי לחזור מה שלמדתי

שאין סוס מדי אוכל בו חבן. שמועלמין כתרוגות תוך לקרקע ועושין מהן לבנים כמלמתא נוג ומגוג: שאין כל דקל רבו. לעומר עתידין פרס ומדי לבא על כנל ולהרגה ומתמלאה כל ארץ כנל חילים פרסים וסוסיהם ותשם כאים לא״י ולכיים פוחם: עד שתפשטו מלכות: על ישראל ם חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה. הייגו ע״ חדשים כדמתרגמינן כון יתמסרון כעיקין לדגתא למילד וכתיב (מיכה ה) ותמד ונעה בעוז ה׳ וגו׳ דשבו כי עתה יגדל ותמרגמינן דיתיגון מדכי גלוותהון: על בני ישראל. סייגי כל הטעלם שישראל מתחרים בו: יתיר. משיח ולא אחמעיה: בטולא דכופיתא דחמריה. בגלל הרעיי של תמוזו כלומר לתפלו נכן אני רואה ולבנכ שאתלו: בופיתא. רעי כתו רמא כופתא וסכר ירדנא בגבא בתרא (ד׳ מג:): מאי טעמא. אמר לא אחמעיה: חבלי של משיח. גורלו ולקבון בעי מלי הרע. (״״ תנגלו פחדים ומבגלים שיהיו כימיו מחמל העובדי כוכבים: לעשות להם גם. לעגלות מרוע על כרחם של מלכי פרס: בביאה שניה. כימי עזרא כבראה ראשונה מימי יהושע מדהקיקון הכתוב: מאי טעמא. אמר ר״ל נראה לאדם כימיו שאתה אומר לא אחמעיה: מגנור. תפרס בנ״כ (דף פח.) כר מתחרעים״ שיהיו מיצרי הסדות ונבוליהן עד כאן של פלוני מכאן ומשיך של פלוני ובידו לרגות לאחד ולמעגו לאחר וכפסוגעו אותו מגנור רוצה לנתרך שהוחיו לקלר מלרי הסדות דומה כמי שפגע בו לרי: בבא. נוזכר מם המלך: מי שכל הגבורה שלו. הקב״ה מלגטיר בגלגלו כיולדה ואומר בשפה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היקר אחביר אלו מפני אלו: ממליא של מעלה רשל מטה. מלאכים ישראל: אפילו הגרים לא נכפיון: דהיו ונפיל תורא ואזיל ושדי סוסיא באוריירה. בשרן הסור ופכל מעמידין סוס במקומו בגבוטו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלגו של שור שהיה מביג עליו שורו ביותר וכשמתרפה פסור הוים לו לאחר מתפלגו קשה לו לגוליה סוסו מפני הסור לאחר שהעמידו שם כך הקב״ה מין שרתה מפלגו של ישראל נתן גדלותו לעובדי הכוכבים וכשחחרים ישראל בחשובה שבלון קבה לו לאחר עובדי הוכבים מפני ישראל: אורייתה. כמו (מלכים ח ה) ארונות סוסים: דאכלי שני משיח. ו כמ״ל נקף: הרשעה. שונגו

אבלהו בימי חזקיה אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ודבי יונתן אמר לשמיר מה שמו דבי רבי שילא אמרי שלה שמו שנאמר °עד כי יבא שילה דבי רבי יגאי אמרי יגן שמו שנאמר °יהי שמו לעולם לפני שמש יגון שמו דבי רבי תנינה אמר תנינה שמו שנאמר °ותנינה ריש אומרים מגרם בן חזקה שמו שנאמר °כי חזק ממני מגרם משיב נפשי ודבון אמרי חיוורא דבי רבי שבו שנאמר °אבן חליטה הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבוהו נגוע מוכה אלהים ומעוגה אמר רב גרמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר °והיה אריוו מכמו ומשלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמדות אמר רב עוחיד הקדושברוך הוא להעבוד להם דוד ארד שנאמר °ועבדו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא. אמר אלא אקים אל רב פפא לאביי והכתיב °ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °הוי המשחים את יום ה׳ למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור בשל לתרנגול ונשמלה שהיו מצפין לאור אל תרנגול לעשלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה

*) [נמ״ל: מלכות הרשעה]

מסורת השים

מוסף רש״י

שמא יגרום החטא שתמלא אחר הקבוצה המלכה. אלהיכם שכשמלא נרגם שלון הקבוצה המקקשים (בכרכות ד׳).

ביאה ראשונה. שנלוו לאלף כימי יוסופס (שם).

בראה שנית. כשנגלו מגלות נכגל כימי עזרא המלכים (שם).

לעשות להם גם. לעגלות מרוע ולא יהיו מתפגרים למלכות (סוטה ט׳).

שגרם החטא. מפנים של ישראל בימי בית ראשון גרגר עליהם שלא יעגו אלא נכרים כדכתיב (עזרא ח) מי בכם מכל עמו (שם) ולא הלכו אלא כרשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לגרוב ולהחטיאוהו ולגרום לחמרון (בכרכות ד׳).

אין משיח לישראל. אלא הקב״ה יסגוך נעמוד ונלקמן (שם).

שונגו שיהיה כאותן הימים לישראל יהיה: אלא חילק ובילק אכלי להו. קר הין ריגלין לומר כאדם שמוחנו ומי שדים ומדמות יאמלוהו. ומסמכת תולין (דף יט.) לא חילק ובילק ולא כילק ולא תעשה אלו המשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו כוכה ומכוכה ומבולקה תורה אור (מהם ב) ואמרינן בתולין (שם) לא חילק לדגנן דמלכיהן לאלק הסימן מגלגלין לאחלק בו הטעמת ולעשיר על פי טוב ולא בילק לרבי יוסי שמחריב הסימן שאוחר קלא כאוון הטעמת והסגר תון לטעמת ומלכה לעורי לאון לו מעמשות לא הכל ולא מיעמה הכם. ל״ת חילק ובילק ר׳ דייסי דדוס שהיו שמוחיהן ק׳: אין משיח לישראל. אחוקיה היה משיח ותלוי לאמרו כל הנבואות אלמעת קדן לגיא ישראל ועמד ודעה בעם ה׳: אלא לדוד. מכות דוד שהיה עתיד ליתר כמה שרוות ותוכנמות: למשה. בעבור מה שהיה עתיד לקבל לא הכתוב: מה שמו. של משיח: יגון שמו. כמו יגלי. כל אחד היה דורש אחר שמו: לפני שמש. עד שלא נברא שמו: יגון שמו והיינו אחד ״מי דברים שעלו בשמתכנה ליגרות: ולא אתן לאחרים. הגמרא בכל אשר תלך וכתיב °ויירא יעקב מאד ויצר לו שהיה בחיירא שבא °ויגרום הרמא כדתניא °עד יעברו עכך ה׳ זו ביאה ראשונה עד יעברו עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם גם בביאה שניה בביאה ראשונה אלא שגרם הרבא וכן אמר ר׳ יוחנן יחי ולא אדהניה אל ריש לקיש בתים אלימא משום דכתיב °כאשר יגום איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש בא ואראך דוגמתו בעולם הזה בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו בעבר דומה כמי שפגע בו ארי נבוב לעיר פגע בו נבאי דומה כמי שפגעו דוב בבבוב לבית ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב °שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו ומאי ונהפכו כל פנים לירקון אמר רבי יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה בשעה שאמר הקב״ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי דהים ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באוריירה אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח אמר רב יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי °מדבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ודבי יונתן אמר לשמיר מה שמו דבי רבי שילא אמרי שלה שמו שנאמר °עד כי יבא שילה דבי רבי יגאי אמרי יגן שמו שנאמר °יהי שמו לעולם לפני שמש יגון שמו דבי רבי תנינה אמר תנינה שמו שנאמר °ותנינה ריש אומרים מגרם בן חזקה שמו שנאמר °כי חזק ממני מגרם משיב נפשי ודבון אמרי חיוורא דבי רבי שבו שנאמר °אבן חליטה הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבוהו נגוע מוכה אלהים ומעוגה אמר רב גרמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר °והיה אריוו מכמו ומשלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמדות אמר רב עוחיד הקדשבוברוך הוא להעבוד להם דוד ארד שנאמר °ועבדו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא. אמר אלא אקים אל רב פפא לאביי והכתיב °ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °הוי המשחים את יום ה׳ למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור בשל לתרנגול ונשמלה שהיו מצפין לאור אל תרנגול לעשלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה

*) [נמ״ל: מלכות הרשעה]

מסורת השים

חלק פרק אחד עשר סנהדרין

ה״ג היינו דאמרי דיה הזהא מינא לדבי אבהו ובר׳: אקוטבדוד. מלקה מגל מלר מהיה מומן הדמר: *) למען רבו ומיבום כימי השמים על הארץ. אלא מאחר מלאלם כל כך מגל עתידין לעמוד כמיגה מעיה: כמשרשש חתן. שנעגא ימי המשיח בין ישראל לעמים: אל מלכם מדברי בגדולים ומבגיה בקרא מיכה לגבי מלכם אגל מדכמיה מקוגו מגמע לף לכגה היה ממגגה: מיוחד. תמוכ: ה״ג רבי אומר ג׳ דורות שנאמר יראוך עם שמש. כלומר בהיי משיח שכתב בו (תהלים קנ) לפני שמש שמו יינלון שמו לפני מלכות בית שמשגל כיכה כדכתיב (שם פט) כיכה יסן עולם וגו׳ כמו כן יינלון דור דורים דור אחד דורים ג׳ הרי ג׳: אין להם משיח לישראל. אלא הקב״ה יתגוך בעצמו דגגלה לבדו: שרי ליה מרה. יתמוך לו הקב״ה שתהר דכרים אחר לא ק: ואלו זכרתה מהא מעבבא. מל תשיח בכיח שני דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו׳. ולמה הייגו אכיה בן יהודע הסהן שמיגה בגיח לתגון אלא הקב״ה יתגוך בעצמו דגגלה לבדו: רבי אומר שם ה״ה כמבין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. [ליוס נקם של מרגלים מרגשים יום מה יום נקם מלכמיה (מתחר יח) יום לשנה יום לשנה ומר ר׳ שנת נגאלה מלה שנה ליום ליום שלכל יום יום מה שנה זו הכתוכה שנת נגאלי בתקבלה זה נתנים שנה לחת. ולמה דגרתי רבי אומר שם״ה מלגים שנה לכמיה מה יום יום נקם מרגלים) שנה אחת שנה בכל יום על

ספר שני לוחות הברית השלם

רמוזים כל השלשה במלת 'נר'. ובברכה שניה הוא ייחוד שני — 'הוי"ה אלהים', ובברכה שלישית 'הוי"ה ארני'. ואמנם תכוין תחילה להמשיך אליה שלשה שמות 'ע"ב, ס"ג, מ"ה', גימטריא ק"פ. הענין להדליק כי הוא סוד 'פ"ק', ולכן תמשיך אליה השלשה שמות הנזכרים 'ע"ב, ס"ג, מ"ה'. ועל ידיהן תדליק ותעש נר חנוכה, ואז תתיחד בשלשה יחודים שהם גימטריא 'נר'. ותכוין לשם קדוש 'נחל', שהוא ראשי תיבות ל'הדליק נ'ר ח'נוכה, והוא המשכת אור העליון של הבינה, אל זעיר אנפין, כדי שיוכל להתייחד עמה בשלשה ייחודים הנזכרים ביחוד הנזכר. ולכן תכוין, כי נחל הוא סוד שם 'מ"ה', ובתוכו שם 'אהי"ה' פשוט כפול כ"ו שהוא סוד 'דם הארם' כמבואר אצלינו. אם כן תכוין להמשיך משם 'ס"ג' אל הנוקבא. וזהו 'חנוכה' שהוא 'ס"ג וכ"ו' שלו היא גימטריא 'חנוכה'. ותמשיכם אל המלכות. אחר כך בברכה שניה, תכוין במלת 'שעשה' שהוא 'ש"ע ש"ה', ופירושו 'ש"ע' הוא שני פעמים 'אלף למד' גימטריא 'ש"ע', שהם הארות פנים העליונים מסוד 'ס"ג', למתק שם 'אלהים' במילוי 'יוד'ין , שהוא 'ש', ועם האותיות גימטריא 'ש"ה', וזהו 'שעשה'. עד כאן מצאתי, והם דברי אלהים חיים. גם כתבתי דברים יקרים מענייני חנוכה בפרשת וישב, שים עינך עליהם.

סודות הברכות, וקריאת שמע, ותפילה של חול, וראש חודש, ושבת, וימים נוראים, הם מים שאין להם סוף. ומי יכול לבארם אם לא די מדוריה עם בשרא לא הוי. מכל מקום מהדביקות העליון הוא לאחוז בהם, כפי אשר יד שכלו מגעת. על כן אכתוב קצת מהקצת ממה שחנני ה' מפי סופרים, ומפי ספרים, ועם תוספות מעט נופך משלי, והיה ה' אור לי. והכינותי לעשות על התפלה חבור, לצורך יחיד וצבור, ויהיה נקרא בפני עצמו. וזה שמו: 'שערי השמים'.

כי בידיעת סודות התפילה עולה היא למעלה, דרך שער השמים. וכן תיבת 'השמים', שמי בקרבו, חושבניה דדין, כחושבניה דדין.

נשלם פרק תורה אור

פרק דרך חיים תוכחת מוסר

קנב. תוכחת מוסר לחנוכה. יחשוב שעיקרו נתקן להלל ולהודות להשם יתברך, על כי היוונים חשבו לבטל תורה ומצוות. אם כן הימים הקדושים האלה, ראוים ביותר להתמדת תורה מבשאר הימים, כי תלמוד תורה נגד כולם (פאה פ"א מ"א). ובעוונותינו הרבים, רוב העולם נוהגים בהם ביטול תורה, והולכים אחר הבל. ומה שרבותינו הקדמונים פסקו ישיבה בימים ההם, עשו בשביל הנערים שיחזרו, ויחזרו על תלמודם מה שלמדו, שיהיה שגור בפיהם. על כן השומע ישמע ויתעורר בימים ההם ביתר שאת בתורה ובמצוות.

קנג. תוכחת מוסר לתפילה. זה לשון הרוקח (בהקדמת הרוקח לספרו): כשאתה עומד בתפילה, אמור: מה אני ספון לתת עטרה למלך הכבור, ולהזכיר שמו הגדול, וילבש חרדה, כשם שאמר אברהם 'הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר' (בראשית יח, כז). הלא בני מעלה ירעדו ויבהלו מפניו, וסביביו נשערה מאד. אף אני קרוץ מחומר, לא בינת אדם לי, נבזה בחיי ונמאס במותי, אקרע סגור לבי, ואבוא פתחיו ביראה וענוה, כי בכל מקום שמצינו גדולתו מציגו ענותנותו, כדכתיב (ישעיה נז, טו) 'מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח'. על כן בעוד רוחך בתוך נדנה, חשוב ביראת בוראך. גול על ה' מעשיך, ויכונו מחשבותיך, עכ"ל. על כן יעזוב דרכו הרעה ויכניע רום לבבו. ובזה יקיים 'עבדו את ה' ביראה'. ואחר כך יחשוב בגדולת רוממות הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו בטוב לב, ובזה יקיים 'עבדו את ה' בשמחה'.

קנד. עוד לשון רוקח: קדש עצמך ומחשבתך, וחשוב היחוד במי אתה בוטח, ולמי תעבוד, מי רואה בך, מי יודע מחשבותיך ומעשיך, ולמי תשוב רוחך, כי כל לכבות דורש ה', וכל יצר מחשבות מבין, אם תדרשנו, ימצא לך.

קנה. כתב הטור (או"ח סימן צ"ח): כן היו עושים החסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים, ומכוונים בתפילתם, עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות, ולהתגברות רוח השכליות, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה, עכ"ל. עוד יעשה אדם המצאה שיכריח את עצמו לבוא לידי כוונה בכל תיבה ותיבה. יעשה מוסכם, כשיזכיר את השם, שיזכרנו באימה וביראה וברתת וזיעה, ויכוין אל קריאתו ואל כתיבתו, כמו שכתב הטור סימן ה'. וירעדו כל אבריו, כמו שכתב הרוקח (הלכות תשובה סימן כ"ה), וזה לשונו: ויזהר כשמברך הברכות, את שם ה' אלהיך תירא, בהזכרת שמו ירעדו כל אבריך, ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, עבדו את ה' ביראה, וכן כל שמותיו הקדושים, עד כאן. ומי שאינו עושה מוסכם כן, נמצא הוא מורד באדונו, מסלק את היראה, ראוי ליקבר בחיים. ואז כשזה הדבר יהיה אצלו מוסכם קיים, אז בהכרח צריך לזרוק כל מחשבות חוץ מכל תיבות התפילה, דאם לא כן יהיה מחשבתו חוצה, נמצא כשבתוך התיבות יבא הזכרת השם, ישכח מלכוון בו, ויעבור על הנזכר לעיל, וערום יעשה ברעת.

קנו. זה־לשון ספר חסידים (סימן מ"ו): לא יעשה כארם העושה דבר כמנהג, ומוציא דבריו מפיו בלא הגיון הלב. ועל דבר זה חרה אף ה' בעמו, ושלח עבדו ישעיהו ואמר: 'יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה' (ישעיה כט, יג). אמר הקדוש ברוך הוא לישעיה: ישעיה, ראה היאך מעשה כניי שאינו אלא לפנים, ומחזיקין בי כאדם הנוהג ומחזיק מנהג אבותיו, ולא בלב שלם. מנקין ידיהם ומברכין על נטילת ידים, ובוצעין ומברכין ברכת המוציא, שותין ומברכין, כמו שהדבר שגור בפיהם. אך בעת שהן מברכין אינן מכוונין לברכני. ועל כן חרה אף ה' בעמו, ונשבע בשמו הגדול, לאבד חכמת החכמים היודעים ומברכין אותו כמנהג, ולא בכוונה, עד כאן.

ימים מיועדים לחזרה

בספר של"ה הקדוש (בתוכחת מוסר לחנוכה) כתב, הימים הקדושים האלה ראוים ביותר להתמדת התורה מבשארי הימים, כי תלמוד תורה כנגד כולם, ובעו"ה רוב העולם נוהגים בהם ביטול תורה והולכים אחרי ההבל. ומה שרבותינו הקדמונים פסקו ישיבה בימים ההם, עשו בשביל הנערים שיחזרו על תלמודם מה שלמדו, שיהי' שגור בפיהם, עכ"ל. ובזה י"ל טעם על מה שמצינו בגמרא (שבת כא, ב) לענין מצות נר חנוכה, דיש מהדרין, ויש מהדרין מן המהדרין. ולכאורה אף שמצינו ענין הידור אצל מצות ד', אבל לשון מהדרין לא נמצא בשום מצוה. ועפ"י דברי השלה"ק יתכן לומר, דתיבת מהדרין היא מלשון חזרה, כמו שאומרים בסיום מסכת, הדרך עלך, ובא לרמז, דיומי דחנוכה הוא זמן שיחזרו התלמידים על לימודם, עד שיהא שגור בפיהם.

(ליקוטי כרם שלמה ח"ג ד"ה בספר)

לימוד התורה בלילות חנוכה

ימי חנוכה מסוגלים ללימוד התורה להמשך על עצמו ובקרבו הארה וקדושה מאור הגנוז ובפרט בלילה דאיתא בזוה"ק פרשת תרומה בכל אתר דלעאן אורייתא בליליא, חד חוטא נפיק מההוא אור גניז ואתמשך על איגון דלעאן בה בו' עכ"ל, וזה בכל השנה ומכל שכן בליל חנוכה שמתגלה הארת אור הגנוז כנ"ל בוודאי הלימוד אז מסוגל מאוד להמשך בקרבו הארת אור ההוא על ידי עסק התורה ולאור באור החיים הנצחיים, אמן.

(סידור ישועות ישראל, עניני חנוכה ד"ה כתב)

ענין החזקת התורה בימי החנוכה

עצת היוונים הארורים היתה לעקור מישראל ענין של החזקת התורה, כי הנה עיקר מטרתם היתה לבטל את ישראל מעסק התורה הקדושה כמו שאנו אומרים (על הנסים) להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ולזאת היתה עצתם לפגום בתמכין דאורייתא בדי שעל ידי זה יתמעטו לומדי התורה עד שיתבטלו לגמרי רח"ל. וזהו שאמרו חז"ל 'כשנכנסו יונים להיכל טימאו כל השמנים שבהיכל', היכל

רומז לתמכין דאורייתא שהם מבחוץ כנגד לומדי התורה שהם בבחי' קודש הקדשים **שהוא** מבפנים, שמן רומז למחשבה כידוע (עי' פע"ח שער עולם העשיה פרק ד), והיינו **שרצו** לפגום מחשבות מחזיקי התורה שימנעו מלפרנם את התלמידי חכמים.

אולם בשגברה מלכות בית חשמונאי 'ונצחום', היינו שזכו לתקן בחי' 'נצח' המורה על תמכין דאורייתא ונתרומם קרן התורה ונהפך מבחי' דוה להוד (עי' זוה"ק ח"ג רמג, א) על ידי שהמשיכו לתמוך ולהחזיק בידי לומדי התורה, על ידי זה זכו לעורר מדת רב חסד שהיא מקור ההשפעות, וזהו ומצאו פך אחד **שהיה** מונח בחותמו של כהן גדול, דכהן מורה על חסד כידוע (עי' זוה"ק שם קלג, ב) וא"כ כהן גדול מורה על בחי' רב חסד.

וזהו הענין במה שכתבו הקדמונים (מג"א או"ח דיש סי' תרע) שנוהגים הנערים לחזור על הפתחים בימי חנוכה, היינו שהנערים חוזרים על פתחי הנדיבים התמכין דאורייתא לעוררם להחזקת התורה שנתקן על ידי נס חנוכה.

(עקידת יצחק אות י"ג ד"ה ונראה)

מועד להחזיק לומדי תורה

אך טוב לישראל וכו' ואני כמעט נטיו רגלי (תהלים עג א). נראה לפרש ברמז, (פרע"ח שי"ט פ"ו) חנוכה ופורים הם בחינת נצח הוד, נקראו בשם רגלין המעמידין את הגוף, ומחזיקי לומדי תורה הם בבחינות הללו, וח"ו בהעדר מחזיקי לומדי תורה אין קיום ח"ו, וימי הצרות דהמן ויונים היה מחמת העדר מחזיקי לומדי תורה, ובזמן הישועה וגאולה נתקנו הב' מועדים הללו לתיקון המדות הללו, על כן תיקנו חז"ל בשתי מועדות הללו להרבות בצדקה, ותדע מה שאמרו רז"ל בזהר (זח"ג רמג, א) שהם"מ שנגע בכף ירך יעקב, היינו שנגע בתמכין דאורייתא, נמצא בב' מועדים הללו הוא תיקון לירך ישראל סבא שנגע הם"מ בכף ירכו, וזהו שאמר א"ך (ראשי תיבות אדר כסלו) הם טוב לישראל כפשוטו, וגם לישראל סבא וכו', ואני כמעט נטיו רגלי וכו', בהעדר המועדים הללו, ובהעדר מחזיקי לומדי תורה, עד שנתקנו הב' מועדים לטוב לישראל.

(בני יששכר מאמר ב, לז)

ספר משלי עם ביאור הגר"א

ט וּמֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצֶיךָ לֹא

ויוציא מהחכמה התבונה. ואמר ב׳ פעמים ״אדם״, ששלשה בני אדם הם, וכמו שאמרו בזוהר[53]: אית ״אדם דבריאה״ כו׳, וכמו שנאמר[54] ״ומותר האדם מן הבהמה אין״ כו׳ ואחד הוא נעלם, לכן לא אמר כאן אלא שני פעמים אדם. וחכמה ותבונה הוא אדם.

יד) **כי טוב סחרה מסחר כסף** כי האדם עוסק בעסקי העולם הזה ורודף אחר הממון בשני ענינים: א׳ שהוא מוביל סחורה ממדינה למדינה, והיינו להרויח ממון. ב׳ שהוא עובד וזורע אדמתו. ועיקר התכלית, אפילו של הסוחר, לקנות תבואה (להיות לו) לאכול. והדווחת סחורה הוא מעט לפי ערך הדווחת התבואה, כי בתבואה מרויח לפעמים חמש פעמים נגד מה שזורע ויותר, וסחורה הוא מרויח לערך אחר מחמשה או מעט יותר, לכן אמר סחרה טוב מכסף שמרויח מסחורה[55]. **ומחרוץ** הוא דבר היקר (וחרוץ, כלומר חרוץ) מאוד, לפי שהוא נצרך מאוד, שהוא התבואה [ה]נצרכת יותר מן הכסף. **תבואתה** הפרי שלה. והוא נגד חכמה ותבונה. שחכמה היא דוגמת הסחורה שמוביל ממדינה למדינה, כן צריך לילך וללמוד מרבו, כמו שנאמר[56] ״היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה״. ותבונה היא מה שמוציא מעצמו מן החכמה, כן התבואה הוא מה שזורע או שקנה מן הכסף שהרויח מהסחורה, וזה [בא] מעצמו ויגיע כפיו[57], היא יותר טובה ממה שמוציא התבואה מן הקרקע, וכמו שנאמר[58] ״מפרי כפיה נטעה כרם״. ואמר למעלה[59] ״אשרי״ וגו׳, ועכשיו ״כי טוב״, כמו שאמרו[60] ״אשריך - בעולם הזה, וטוב לך - בעולם הבא״. ואחר כך אומר ״יקרה היא מפנינים״ כמו שנאמר[61] ״אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה״.

טו) **יקרה היא מפנינים** כי דרך האדם לרדוף ולקנות דבר[62] מחמת שני דברים: או מחמת שהוא דבר יקר ואינו בנמצא כלל, כגון אבנים טובות ומרגליות, וזהו לכבודו. או מחמת שהוא צריך לזה מאוד, כמו תבואה וכדומה. וזהו שאומר שצריך לרדוף אחר התורה מאוד, כי מגדר היוקר, היא יקרה אף מפנינים שהם יקרים מכל דבר שבעולם. ומגדר הצורך **וכל חפציך לא ישוו בה** כי לזה צורך יותר מכל דבר, כי הוא חייך וגו׳[63], ו[ב]מה יש יותר צורך מחיים. והוא נגד שני דברים, הנזכרים לעיל, שהם: כסף ותבואה, שהם נגד חכמה ובינה וכאן הוא דעת שהוא כלול משניהם, והבן.

53. זוהר א,כב: תקו״ז יט. (מב.) ובפי׳ הגר״א שם, זהר חדש שמות לג:. ועיין ח,ד ד״ה אל.
54. קהלת ג,יט.
55. אותו הרוח בגידול התבואה גדול יותר מאותו הרוח שבמסחר.
56. לא,יד.
57. ככת״י ״אמר ׳כי טוב׳, דהיינו נגד חכמה שהוא גם כן מציאה, וכמו שנאמר ׳היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה׳. וטובה מציאתה ממציאת כסף מסחורה. ובינה שהוא מוציא מעצמו מן החכמה הוא יותר טוב״ כו׳.
58. לא,טז.
59. פסוק יג.
60. ברכות ח. על תהלים קכח,ב.
61. לא,י.
62. בכת״י ״כי הדבר חביב על האדם מחמת״ כו׳.
63. דברים ל,כ.

יז יִשְׁוּוּ־בָהּ: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: דְּרָכֶיהָ
יח דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים
בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר:

טז) **ארך ימים בימינה** כלומר למימינים בה, ללומדים לשמה תהיה להם אריכות ימים בעולם הבא, כמו שאמרו חז״ל[64]. **בשמאלה עשר וכבוד** לאותם הלומדים שלא לשמה, והיינו על כרחך לומדים או בשביל ממון או בשביל ככוד - על מנת שיקראוהו רב, לכן יהיה להם כן ״עושר וכבוד״[65].

יז) **דרביה דרכי נעם** כלומר, שדרכי התורה הם דרכים לבא ל״נועם״, כמו שנאמר[66] ״לחזות בנועם ה׳״. ואמר ״דרכיה״ כלומר, הדרכים הרחבים שאי אפשר לטעות בהם כלל[67], דהיינו לאותם הלומדים לשמה. הם דרכי הנועם העליון[68]. **וכל נתיבתיה שלום** אפילו ההולכים בנתיבות הקטנים שאפשר לטעות ולסור מהם, דהיינו הלומדים שלא לשמה, מכל מקום אם יהיו לומדים והולכים כן, יהיו בשלום, כמו שאמרו חז״ל[69] ״לעולם יעסוק״ כו׳, וכמו שנאמר[70] ״וה׳ ישלם לך״, ואמרו ״אל תקרי ישלם לך, אלא ישלימנו לך״[71].

יח) **עץ חיים היא למחזיקים בה** כי דרך המחזיק דבר, בשתי ידים הוא מחזיק. כלומר, ״עץ חיים היא״ למקיימים אותה, והיינו לאותם המחזיקים התורה בשתי ידים: ימין ושמאל במצות עשה ולא תעשה[72]. **ותמכיה מאשר** בשתי רגלים - תמכין דאורייתא והם שנים: א׳, התומך בממון. ב׳, התומך בגוף, והם משמשי תלמידי חכמים. ולכן אומר ״ותומכיה״ תרי תמכין[73]. ואמר כאן שבע מתנות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל על ידי התורה. והן: חיים, ועושר, ובנים, וחכמה, וכבוד, וחן ושלום. דהיינו: ״אורך ימים״ הוא חיים. ״עושר וכבוד״, כמשמעו. ״נועם״ הוא חכמה, כמו שנאמר[74] ״כי תבא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם״. ״עץ חיים״ הוא בנים, כמו שנאמר[75] ״פרי צדיק עץ חיים״. ״ותמכיה מאושר״, הוא חן, שעל ידי זה מאשרין אותו. ושלום הוא ״וכל נתיבותיה שלום״.

64. שבת סג. ורש״י שם.
65. וראה ביאוריו ח,יח. יא,טז. יג,יח. כא,כא.
66. תהלים כז,ד.
67. עיין ב,טו. ג,ב.
68. בכת״י ליתא. ועיין זהר א,קפד:
69. פסחים נ: ״לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אעפ״י שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה״.
70. סוכה נב. על משלי כה,כב.
71. רמ״מ העיר ״וכמו שכתבו בזוהר [פרשת וישב קפה.] דלא דיינין ליה בההוא עלמא. וזהו: ׳שלום׳״.
72. עיין ח,לה. טז,טו. ל,כח ד״ה והיא.
73. עיין יד,ד. ל,כח. לא,יז. ועיין זהר א,ח.
74. ב,י.
75. יא,ל.